

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Hillevi Stenhammar i svensk musikhistoria

**En kritisk historiografisk fallstudie med
intersektionalitetsperspektiv**

Av Ida Olsson

Göteborgs universitet
Institutionen för kulturvetenskaper

Uppsats om 15 hp på fördjupningskursen i musikvetenskap höstterminen 2009

Handledare: Ola Stockfelt

Innehållsförteckning	2
Presentation av uppsatsen	3
Frågeställning	3
Kort introduktion till ämnet	3
Bakgrund	4
Status och hierarkier i och mellan utbildningar	4
Skillnad i status mellan Stockholm och Göteborg	5
Olika genrer ger olika betalt	5
Kultur, nöje och olika värderingar	5
Kvinnliga artister och manliga kompositörer	6
Metod	7
Vad jag har letat efter till min fallstudie	7
Mitt val Hillevi Stenhammar	8
Claes-Göran Stenhammar som jämförelse	8
Material och avgränsningar	9
Biografi baserad på min research	10
Studier från grundskola till scenskola	10
Från kämpande skådespelerska till hyllad revyartist	10
Vissångerska och radioprofil	12
Hillevi och Evert Taube	13
Källtexter för min diskussion och analys	14
Här finns inget om Hillevi	14
Natur och Kulturs Musiklexikon: svensk 1900-talsmusik från opera till pop (1)	15
Musiklexikon: musik i ord och bild (2)	15
Sohlmans musiklexikon 1948-1952 (1)	16
Sohlmans musiklexikon 1975-1979 (2)	16
Bra Böckers Nöjeslexikon (1)	17
Återkommande teman i de lexikala texterna	18
Claes-Göran Stenhammar	18
Hillevi Stenhammar	19
Hillevi i Myggans nöjeslexikon 1989-1993	20
Hypotesprövning och slutsats	21
Hillevi vagt, Claes-Göran tydligt	21
Seriös eller oseriös	22
Musik eller nöje	23
Utgivna fonogram och noterad musik	23
Sammanfattning	24
Vidare forskning	24
Egen sammanfattning	24
Referenslitteratur och andra källor:	26
Lexikon för källtexterna sorterade i bokstavsordning efter titel	26
Programblad	26
Tidningsartiklar	27
Ljudfiler från audiovisuella arkivet sorterade efter titel	28
Litteraturlista	29
Övrigt	29

Presentation av uppsatsen

Frågeställning

Kan en fallstudie över Hillevi Stenhammar säga något om vad och vilka som kanoniserats i den svenska musikhistorien och nöjeshistorien och om nöjeshistoria och musikhistoria skiljer sig åt och i så fall hur?

Introduktion till ämnet

Mitt uppsatsarbete på fördjupningskursen i musikvetenskap har jag utformat som en kritisk historiografisk fallstudie med intersektionalitetsperspektiv. Intersektionalitet är ett relativt nytt begrepp där man utgår från många olika aspekter utöver socialt kön för att vidga genusbegreppet och ge bredd i diskussionen om jämlikhet och makt. Till min hjälp har jag haft boken "*Intersektionalitet*" (1) och Svensk kvinnotidskrifts temanummer *Intersektionalitet* (2) där begreppet diskuteras.

Hillevi Stenhammar står i fokus för mina studier och det gör hon för att hon är ett intressant fall där det finns tillräckligt med tillgängliga källor för att kunna försvara att hon borde finnas med i musikhistorien på grund av sina många framgångsrika år som artist i olika genrer, men också för att hon inte stämmer in i min uppfattning av hur musikhistorien är skriven.

Mitt intresse för ämnet kommer sig från egna erfarenheter av att vissa genrer, scener, geografiska platser, social status, utbildningar och musikaliska yrken har olika hög status i olika sammanhang och en känsla jag har av att den skrivna musikhistorien är skriven av och för bara en liten grupp med liknande musikaliska intressen och värderingar, och en önskan om att bredda musikhistorien så att den skrivs för och av fler.

(1)De los Reyes Paulina, Mulinari Diana, *Intersektionalitet*

(2)Kvinnovetenskaplig tidskrift, , vol. 26, nr 2/3-2005

Bakgrund

Att jag valde just Hillevi Stenhammar för min fallstudie hade ingenting att göra med att jag älskar just henne som artist och längtar efter att fördjupa mig i det hon gjort. Jag kände inte ens till hennes existens innan jag började mina första trevande försök att hitta ett ämne till min uppsats. Det kommer sig istället ifrån att jag innan jag startade mitt uppsatsarbete hade en känsla av att musikhistorien var skevt berättad och att det finns många anledningar till det.

Jag är själv artist och har under mina musikaliska studier och år som yrkesutövande sångerska och musikteaterartist upplevt att vissa scener, geografiska platser, musikaliska yrken och sätt att lära och lära ut musik har hög respektive låg status i olika sammanhang. Det har växt till en önskan hos mig att berätta om detta och utforska var det kan komma ifrån, varför dessa fördomar finns här hos oss alla och hur vi kan motverka att de blir befästa som sanningar och gör att även kommande generationer måste brottas med samma problematik.

Vad är det då jag upplevt själv?

Status och hierarkier i och mellan utbildningar

Under mina studier på musikhögskolan i Göteborg upplevde jag hierarkin på skolan enormt tydligt. Där fanns den tydliga statusskalan mellan vilken utbildning man gick och var man då fick möjlighet att musicera även på skolan. De klassiska sångarna hade stora ljusa övningsrum högst upp i huset, vi som var afrosångare fick hålla till i små mörka rum på källarplanet.

Den gehörsbaserade inläringen som var min bas ansågs som fusk och istället för att utveckla den vidare så använde läraren all sin energi till att tvinga mig in i vad de ansåg ”rätt” sätt till musikalisk inläring nämligen via att sitta ensam i ett övningsrum och ta ut musiken från noterna.

Jag som skrev egen vispop kunde inte få kalla mig kompositör för kompositörer på musikhögskolan skriver nämligen annan musik än vispop och om de av någon anledning skulle skriva vispop skulle det vara för en annan sättning och det skulle helt säkert vara skrivet i fyrstämig sats. Det var väldigt tydligt att när jag skulle sjunga mina egna kompositioner fick jag göra det på en fest utan att det betygsattes och räknades in i utbildningen, men när jag sjöng klassiskt fick jag göra det i stora konsertsalen och fick akademiska poäng för det.

Sånglärarna försökte få mig att satsa på en klassisk bana som sångerska och det var fler än en som använde ordet ”slösa bort din talang” om mitt val att avsluta mina studier på musikhögskolan efter bara ett år för att börja en yrkesutbildning till musikalartist på Balettakademien. Men jag upptäckte att även på Balettakademien så fanns mindervärdeskomplexen mot de högre musikutbildningarna. Trots att vi i stort sett hade samma teater- och sånglärare som musikalutbildningen på Högskolan för scen och musik, arbetade lika hårt och var lika talangfull ansågs det som betydligt högre status att ha fått sin utbildning på högskolan. När jag gick på musikhögskolan var det allmänt vedertaget att alla som gick i Stockholm var bättre än oss Göteborgsstudenter, men på Balettakademien var det Göteborgsutbildningen som hade bäst rykte.

Skillnad i status mellan Stockholm och Göteborg

När det kommer till att arbeta är det alltid scenerna i Stockholm som får mest uppmärksamhet och status i musikalvärlden både internt och i media och vad jag tror också i den akademiska musikhistorieskrivningen.

Två vänner från skolan gör huvudroller i musikalerna en på Oscarsteatern i Stockholm och en på Göteborgsoperan. Både är fantastiska, de spelar ungefär lika många föreställningar och Göteborgsoperan har till och med mer publik. Men det är hon som jobbade i Stockholm som plötsligt får ett väldigt genombrott i media och på så sätt positionerar sig som en av de kända musikalartisterna medan hon som gjorde en bejublade roll i Göteborg och har samma talang får kämpa med rollerna igen och ingen minns hennes namn men föreställningens.

Jag upplever det också så att eftersom Göteborg ändå inte sätter stjärnor på musikalhimlen så satsar man inte på så kända namn här utan på talang. Här finns en möjlighet för en okänd artist att göra en audition men i Stockholm är de stora rollerna ofta satta till det kända namnet redan från början.

Olika genrer ger olika betalt

Under mitt tioåriga yrkesliv som artist har jag också blivit uppmärksam på att olika genrer ger olika mycket betalt och har helt olika status i olika grupperingar.

Jag har upplevt att när jag kallade min musik kammarmusik och jobbade med stråkinstrument så fick vi tillgång till institutionernas pengar och scener medan när jag spelar samma musik med mitt popband får vi inget betalt alls utan förväntas bli glada om vi får en back öl som gage och när vi spelar det på duo och hamnar i visfacket så får vi betalt men betydligt mindre och många arrangörer vill betala svart.

Kultur, nöje och olika värderingar

Jag upplever alltså att olika genre har olika status och att det är stor skillnad mellan det som klassas som nöje och det som klassas som kultur. De två genrererna får olika plats i den skrivna akademiska musikhistorien eftersom den skrivs av människor som gått igenom den akademiska musikaliska utbildningen och därför har genomsyrats av dess kanonisering som jag under mina studier upplevt vara europeisk västerländsk klassisk musik, akademisk utbildning på musikernivå, noterad musik, kompositörer, svårtillgänglighet och musik som tilltalar en liten klick av insatta lyssnare med hög status i samhället och att det är männen som dominerar.

Som musikalartist hamnar jag i facket ”nöje” och känner istället att det som premieras bland oss utövare är det rakt motsatta. Här favoriseras de amerikanska populärmusikaliska tonsättarna, många artister är självlärda från början och har inte gått en hel utbildning utan tagit klasser för olika lärare, inläringen är gehörsbaserad och det är artisterna och inte kompositörerna som sätts på piedestal.

Även här kanoniserar de stora scenerna och det ger högre status att spela på Oscars eller Göteborgsoperan än att spela på Kalmars länsteater. Men något som skiljer de här två genrererna åt är att i musikalvärlden så är det allra viktigaste att göra något som når den stora massan. Här vill vi få publiken att känna sig som alla andra och inte sticka ut. Publiken vill slappna av, luta sig tillbaka och bli underhållen en stund, till skillnad från det jag upplever att den klassiska musikens publik vill göra.

Den klassiska musiken på scen strävar kanske också ofta efter att ge en upplevelse till publiken, men inte för att underhålla. Det ska vara svårt att förstå den klassiska musiken, åskådaren ska behöva anstränga sig lite och känna sig kunnig, utvald och speciell.

Ett tydligt exempel på det är hur humor används och uppfattas. På operan tittar publiken sig omkring innan de vågar skratta åt ett skämt och skämten kräver ofta att man är initierad i genren. Den enkla banala humorn i operans libretton, som från början var till för lätt underhållning, kompliceras eller drivs med. Men i musikal är det enkel rak humor och den är en viktig del av föreställningen, åskådaren behöver aldrig oroa sig för att göra fel om de skrattar utan kan luta sig tillbaka och bara insupa föreställningen utan att ha några prestationskrav.

Kvinnliga artister och manliga kompositörer

Det är kvinnan som dominerar i musikalvärlden. Tyvärr ofta i stereotypa roller som offer för något eller någon. Men det är kvinnorna som syns och blir mest omskrivna och trots att jag önskar att kvinnan fick ta en annan roll även i musikalvärlden, att vi fick vara framstående men inte objektifierade och sexualiserade, så tror jag att det också spelar stor roll i historieskrivningen att genren inte får så stor plats.

Jag tror också att det trots att det är kvinnorna på scenen som säljer föreställningen, så är det ändå så att när det skrivs om revy och musikal i musikhistorieskrivningen så är det ändå kompositörerna, som också oftast är manliga, som kanoniserar. De intellektuella akademiska musikvetare som skrivit musikhistorien fram till idag har lärt sig att det är dem de ska berätta om. Jag önskar att musikhistorien fick skrivas av fler, med en större bredd och med ett urval från fler genrer.

Metod:

Utifrån min bakgrund och de idéer jag själv har om hur musikhistorieskrivningen är skev och vinklad, då de som skriver den kommer från samma bakgrund och har en liknande syn på vad som är viktigt att bevara till eftervärlden, ville jag utforma min uppsats som en fallstudie för att se om jag har rätt i att det faktiskt är så som jag tror.

Jag tror att det finns en mängd olika saker som gör att en person som arbetat med musik får plats i den skrivna musikhistorien. Jag tror att kön, ålder, musikalisk genre, instrument, utbildning, geografisk plats, scenerna man uppträder på och vilken publik man vänder sig till, vilket musikaliskt yrke man har, social status och samhällsklass spelar stor roll i hur och om man finns nedskrivna i den svenska musikhistorien.

En annan hypotes jag har är att nöjeshistorien och musikhistorien har stora skillnader i vad de kanoniserar av samma orsaker som i tidigare hypotes och jag vill därför jämföra dessa i min fallstudie.

Vad jag har letat efter till min fallstudie

Jag behöver en person att göra min fallstudie kring där jag kan utforska många av dessa kriterier som jag tror utlämnats från den svenska skrivna musikhistorien.

Jag behöver också hitta en person som det finns tillräckligt med tillgängliga källor runt för att kunna bevisa att personen faktiskt har varit framstående i sitt musikaliska yrke och rimligen skulle kunna finnas med i den svenska musikhistorien.

Vidare önskar jag ha något att jämföra med så jag tydligt ska kunna visa på skillnader i musikhistorieskrivning och prova mina hypoteser.

Mitt val Hillevi Stenhammar

Att jag valde Hillevi Stenhammar har ett antal olika orsaker.

Hillevi Stenhammar är född in i mycket av det som enligt mina hypoteser kanoniserats i svensk musikhistoria. Hon är född in i en intellektuell akademisk överklass, uppväxt med en far som är från Stockholm och är erkänd kompositör och pianist med en repertoar av klassisk västeuropeisk konstmusik och hennes far arbetar under stora delar av hennes uppväxt på Konserthuset i Göteborg vilket gjorde att han var en aktad kulturpersonlighet i staden hon växte upp i. Wilhelm Stenhammar är också en av dem som med självklarhet finns med i den svenska skrivna musikhistorien.

Hennes mor Helga Stenhammar var konstnär med akademisk examen från Valand och konststudier i Paris. Alltså hade båda hennes föräldrar hög status i den intellektuella konstnärliga världen, liksom i samhället i övrigt, och hon fick genom sina föräldrars umgänge växa upp i en borgerlig överklass och träffa många framstående musiker och kulturpersonligheter. Hon hade också en repertoar som delvis består av kända svenska kompositörer och samarbetade med framstående välkända personer som Evert Taube och Karl Gerhard.

Å andra sidan har hennes egna egenskaper och val satt henne på en annan position i kulturlivet och samhället. Hon är kvinna, har ingen akademisk utbildning utan studerar till skådespelare på Lorensbergsteaterns scenskola, är från Göteborg och bosatt på västkusten, arbetar som revyartist och vissångerska med privatteatrar, folkparkerna och föreläsningsföreningar på landsorten runt om i hela landet som sina främsta scener, hon är folklig med bredd i sin repertoar, men faller utanför ramen för det typiskt kvinnliga på den tiden genom sina queera uppträdanden med sjömansvisor och sitt stora intresse för sport.

Det finns också mycket dokumentation som visar att hon haft ett långt framgångsrikt liv som artist och att hon uppskattats av den publik hon valt att spela för.

Claes-Göran Stenhammar som jämförelse

Jag har också valt att använda Hillevi Stenhammars bror Claes-Göran Stenhammar för att kunna jämföra med. Claes-Göran är man, har en akademisk musikalisk utbildning, sysslar med klassisk musik och kyrkomusik och är bosatt i Stockholm.

Då de två syskonen kommer från samma bakgrund men är av olika kön och har valt olika musikaliska yrken tycker jag att en jämförelse mellan hur de behandlas i den svenska musikhistorien är ett bra sätt att se hur historieskrivning ser ut och om mina hypoteser stämmer i det här fallet.

Material och avgränsningar

Utifrån allt det tillgängliga materialet jag tagit del av har jag gjort research runt Hillevi Stenhammars liv som artist. Jag har läst de sökbara tidningsartiklar i Universitets Bibliotekets databaser om Hillevi och tagit del av allt material om Hillevi som Teaterhistoriska museets arkiv i Göteborg har. Jag har även läst Hillevis egna memoarer. Detta har jag gjort för att göra mig en bild av var hon var verksam, vilka scener hon spelat på, vilken repertoar hon haft och hur hon beskrivits i media och av sina kollegor.

Jag har också läst igenom ett antal biografier, memoarer och avhandlingar. Om Karl Gerhard, som var den som gjorde henne till revystjärna. Om Evert Taube vilken hon konserterade tillsammans med och vars låtar spelade en stor roll i hennes egen repertoar. Självklart har jag även läst biografen om hennes far Wilhelm Stenhammar som ger en bra inblick i vad hon har för eget kulturellt arv.

Jag har även tagit del av ljudinspelningar och radioprogram från audiovisuella arkiven i Stockholm för att själv göra mig en bild av hur den här kvinnans artisteri var.

Viktigt i mitt arbete har Uno Myggen Anderssons många böcker om revyscenen varit då han är den främste svenska nöjeshistorikern och har ett mycket rikt material om de scener som Hillevi Stenhammar spelade på.

Jag gjorde eftersökningar om ett folkbildningsarkiv, då det ofta omtalas att Hillevi Stenhammar jobbade för folkbildning men aldrig beskrivs hur, men jag valde att inte gå vidare med det då det skulle ha blivit ett mycket tidsödande arbete som inte föll inom ramen för min uppsats.

För att sedan kunna göra en analys över hur det hon gjort stämmer överens med lexikala texter i musik- och nöjeshistorien har jag valt ut ett antal musik- och nöjeslexikon för det syftet. För att göra en avgränsning där jag har möjlighet att inom tidsramen för arbetet analysera materialet har jag valt att använda mig av svenska musiklexikon och nöjeslexikon och svenska tryckta musikhistoriska böcker i min fallstudie.

Jag har vidare avgränsat dessa musiklexikon och nöjeslexikon till de lexikon som är skrivna i Sverige under den tid Hillevi Stenhammar var yrkesverksam och fram till idag. Jag har valt att låta 1923 vara årtalet för hennes debut som yrkesverksam artist då det var då hennes formella utbildning på Lorensbergsteaterns elevskola avslutades och hon började söka jobb.

Jag har valt att göra min sökning efter lexikon och böcker om svensk musikhistoria enbart på Göteborg Universitetsbibliotek eftersom jag studerar i staden och har tillgång till dessa lexikon under hela den tid jag skriver min uppsats.

Biografi baserad på min research

Studier från grundskola till scenskola

Hillevi gick i Samskolan i Göteborg, en skola som gick i täten för att flickor och pojkar skulle få studera tillsammans på lika villkor. Detta var inte normen på den tiden och det antar jag kan ha format henne som självständig kvinna och genom detta också i de val hon gjorde senare i sitt liv i sitt val av karriär. Hillevi drömde om att bli gymnastikdirektör. Hon var framstående i idrott och hade under en tid världsrekordet för damer i längdhoppning. Men av hennes planer att bli gymnastikdirektör blev det ingenting då hon aldrig tog sin studentexamen eftersom hon drabbades av sjukdom i examenstider och aldrig orkade ta igen det hon missat.

Istället blev det teaterstudier vid Lorensbergsteaterns scenskola. Hillevi berättar i sina memoarer (1) att hennes far ansåg att det var viktigt att man fick en utbildning och han var också väldigt noggrann med att påpeka att om man skulle bli konstnär så måste man verkligen känna att man har ett kall och visa både stor talang och målmedvetenhet. Det var ändå enligt memoarerna till slut pappa Wilhelm som frågade Hillevi rätt ut, efter att han iakttagit hennes intresse för teatern, om hon ville studera till skådespelerska.

Från kämpande skådespelerska till hyllad revyartist

Efter sin studietid berättar Hillevi i sina memoarer om en tid av att hanka sig fram med resande okända teatersällskap där det knappt fanns mat för dagen och där hon kämpade hårt för sin existens som skådespelerska.

Men så blev hon tillfrågad om rollen som Kajutagrabb i Styrman Karlssons Flammor och det var här hon fick sitt genombrott efter att Karl Gerhard fick upp ögonen för henne och anlidade henne till sin revy. Som jag berättade tidigare var Hillevi atletisk och hon hade redan under studietiden på Lorensbergsteatern blivit satt att spela byxroller. Under hennes år som revyartist var det just som denna pojkflicka hon förknippades och i synnerhet som en pojkflicka som sjunger sjömansvisor. I teaterhistoriska museets arkiv hittar jag många tidningsutklipp och bilder som visar på detta. I tidningen *Charme* nr 1 1926 (2) kallar berättar signaturen Joli Garcon om hennes framträdande med följande ord, vilket jag anser visa hur uppskattad hon var på revyscenen med sina sjömansvisor, ”Med en applådåska som aldrig vill ta slut, och åtta inropningar i följd visade stockholmarna sin stora förtjusning över att ha fått göra Hillevi Stenhammars bekantskap i årets Karl-Gerhardrevy. Det var inte en triumf vunnen genom charmante toilette i den högra lyxprimadonnestilens tecken.

(1) Stenhammar Hillevi under medverkan av Ericson Uno Myggen, *Sverige, Vals ombord och jag*; Tranemo: Lions Club, 1988

(2) *Charme* nr 11 ”Hillevi Stenhammar- revysjömannen för dagen” 1926

Inte heller var det genom att trampa på i ullstrumporna efter de brett lagda linjer kvinnliga revyartister pläga följa, när de specialiserar sig på de komiska sakerna som den unga skådespelerskan vann sin publik. Nej, här var det fråga om något helt nytt, något som den på synkopen Tillergirls och parisiska sketcher blaserade huvudstadspubliken inte varit med om förut- en flicka som sjunger sjömansvisor, inte av teatersnitt utan verkliga sjömansvisor med doft av Stigberget, Hongkong och Santa Fee.”

I tidningen Scenen nr 11 samma år (1) skriver man ”Karl Gerhards revy har i år bjudit på en extraordinär överraskning, en ung dam som sjunger sjömansvisor med oanad bravur, jag kanske bättre än självaste Rolf. Hennes namn är Hillevi Stenhammar, ...”

Även om Hillevi fortsatte sin karriär i egen regi, som vissångerska med egna visprogram som hon turnerade med runt om i hela landet, så verkar det som att hon alltid fick leva med sina sjömansvisor. Hon skulle genom hela livet förknippas med pojkflickan i sjömanskläder. När hon fyllde 50 år stod det i Göteborgs Morgonpost 2 juli 1949 (2) som rubrik till intervjun inför hennes födelsedag ”Kajutagrabb fyller 50 år” och under en bild från Styrman Karlssons flammor där hon är utklädd till just kajutagrabb står det som bildtext ”Hillevi Stenhammar i sitt livs roll- som sjungande sjömanspojke”

Varför Hillevi egentligen slutade vid revyn och valde att fortstätta som visartist i sin egen regi står det i det material jag har att tillgå inte mycket om. Ibland kommer små antydningar om att det handlade om att hon blivit mor men Hillevi gifte sig och fick sin son Jan Lindhe redan när hon arbetade vid Karl Gerhards revy och hon berättar hur han följde henne både till teatern och senare ibland, när hon inte hittade barnflicka eller fick hjälp från mor och svärmor att passa sonen, även på landsortturnéerna. Hon verkar ha sett sin rätt att arbeta även efter att hon skaffat familj som något självklart och hennes man verkar utifrån Hillevis egna memoarer stöttande i detta. Kanske ville hon själv kunna bestämma mer om sina arbetstider och valde att jobba för sig själv. Men det är bara en spekulatión från min sida.

(1) Scenen nr 11 ”En sjömansvisans mästare”, 1926

(2) Göteborgs Morgonpost ”Kajutagrabb fyller 50 år”, 1949-07-02

Vissångerska och radioprofil

Under 1930-40-talet var Hillevi flitigt ute och turnerade med visprogram i hela landet. Hennes repertoar var bred och hon marknadsförde sig enligt ett visitkort (1) jag fick möjlighet att titta på i Teaterhistoriska museets arkiv med texten

Hillevi Stenhammar
Sjömansvisor-Schlager- Folkvisor
Med eller utan pianist
Välkänd över hela Sveriges land
Göteborg

Hennes publik var alltså främst personer som bodde på landsorten och som tillbringade tid i folkparken eller på föreläsningföreningar och som tyckte om att lyssna till sjömansvisor, schlager och folkvisor. Dessa geografiska platser, scener genrer och samhällsgrupperingar är enligt min hypotes inte de som musikhistorien skrivits varken av eller för.

Hon medverkade också på 17 stycken skivor varav några innehöll sketcher med Kålle och Ada tema, hon spelade en roll i filmen Masthuggspojkar och framträdde ofta i radion. Tyvärr finns det ingen information om de program som hon sägs ha varit programledare för i radion under 30- och 40-talen i Sveriges Radios arkiv. När jag kontaktade dem letade de i sina arkivkort men hittade där bara några intervjuer med henne och ett par program av ”Lite gammaldags”. Sveriges Radio har alltså inte arkiverat programmen och har ingen information att ge mig om dem och Statens Ljud och bildarkiv startade sin arkivering 1978 så där hittar jag inte heller något om programmen.

Jag valde att inte gå vidare med att leta efter den informationen då det skulle krävas att någon privatperson kopierat programmet av någon anledning och sparat dem. Jag nöjer mig istället med informationen i artiklar och lexikon om att hon varit verksam i egna radioprogram. Ebon Karlsson skriver i ett porträtt av henne i GP 30 oktober 1988 (2) ” Under 30- och 40-talen hade Hillevi Stenhammar viskvartar i radio och under nära ett decennium fram till 1967 medverkade hon i Uno Myggan Ericsons och Rustan Älvebys radioprogram *Lite gammaldags*. Där hörde Hyland henne och så presenterades hon i TV för en ny generation”

(1) Teaterhistoriska museet Göteborg, Visitkort och idolbild Hillevi Stenhammar, ”Sjömansvisor- Schlager- Folkvisor”, inte daterat

(2) Karlsson Ebon, ”*Visans vän, revyflickan Stenhammar*”, GP, 1988- 10-30

Hillevi och Evert Taube

Något som också fått mig att välja Hillevi Stenhammar för min fallstudie är att hon enligt Nöjeslexikon var den enda förutom Sven-Bertil Taube som hade gemensamma konserter med Evert Taube. När jag letade fram material i en annan frågeställning jag hade i början av mitt uppsatsarbete insåg jag att det inte finns mycket skrivet om Hillevi Stenhammar i musikhistorien. Jag tänkte då fokusera på hennes samarbete med Taube men upptäckte att det är svårt att hitta material.

I en avhandling om Evert Taube ”*Evert Taubes scener*” av David Anthin (1), en tjock bok på 821 sidor skrivs enbart detta om Hillevi Stenhammar (sid 206-207) ”... men också kända schlagerartister så som Sven- Olof Sandberg, Sigge Fürst, Harry Brandelius, Åke Grönberg och Hillevi Stenhammar hade stor del i att Taubes visor nådde den breda publiken under 1930- och 1940-talet.”

I boken ”*Visor till nöjets estrader*” (2) av Per Erik Brolinson och Holger Larsen (sid.51) skrivs det också väldigt lite ”På 30-talet gjorde sig flera kvinnliga artister ett namn inom visan. Hillevi Stenhammar turnerade i folkparker och föreläsningföreningar med en repertoar alltifrån traditionella folkliga visor till Evert Taube. Hon var förövrigt en av de få som har givit konserter tillsammans med Taube. Hon sjöng även visor i egna radioprogram”

Enligt Hillevi Stenhammars memoarer var det Taube själv som tog initiativet till samarbetet. Hon hade tydligen väckt en del upprörda känslor hos honom med sin tolkning av Vals Ombord, en Taubevisa som hon kom att förknippas med genom hela sitt artistliv efter sina bejublade revyuppträdanden med den hos Karl Gerhard på Folkan. Enligt Uno Myggen Ericson i en artikel i 20 oktober 1985 ska Evert Taube ha försökt tvinga Karl Gerhard att stryka numret ur kabarén då han inte ansåg det passande att en kvinna sjöng hans sjömansvals. Men Taube ändrade sig när han såg henne på scenen och Hillevi Stenhammar kom att spela en stor roll i hans genombrott som artist.

I de olika tidningsartiklar jag hittat som berättar om Hillevi Stenhammar kan jag läsa om detta. Hillevi själv är citerad i SVD den 23 juli 1980 i samband med en släktkabaré i Riddarhuset i Stockholm ”- Jag gillade Taubes visor och ville själv göra mig ett namn på dem. Så hörde Taube att jag sjöng hans sånger, och bad att vi skulle göra en visafton tillsammans. Det var 1936 och radiochef Julius Radbe satt i publiken. Det blev kvällen då Taube slog igenom på riktigt” men i det material jag hittar om Taube finns där inget skrivet om samarbetet med Hillevi Stenhammar och att det initierades av Taube själv för att ge hans egen karriär en skjuts. Hon omnämns där enbart som någon som bidragit till att hans visor slagit igenom. I det material jag tagit del av om Taube är Hillevi Stenhammar inte särskilt intressant, hon finns ibland beskriven med några rader, men i hennes egna memoarer finns ett helt kapitel om deras samarbete. Att hon spelat en stor roll i den mest omskrivne svenske samtida visartistens karriär ger ännu en bild av att hon varit en framstående visartist under sin tid.

(1) Anthin David, *Evert Taubes scener: från Cabaret Läderlappen till Gröna Lund*, Ellerström, 2007

(2) Brolinson Per-Erik & Larsen Holge ”*Visor till nöjets estrader*”: *den populära svenska visan*, Gidlund, 2004

(3) Birgitta H(kolla efternamnet med Marita) ”*Riddarhuset. Oemotståndlig Stenhammar*” SVD 1980-07-26

(4) Stenhammar Hillevi under medverkan av Ericson Uno Myggen, *Sverige, Vals ombord och jag*, Lions Club, 1988, sid. 114

Källtexter för min diskussion och analys

Jag valde att avgränsa min litteratursökning, för källtexter till min analys och diskussion, till de musiklexikon, musikaliska uppslagsverk och nöjeslexikon som Göteborgs Universitetsbibliotek har och som är skrivna i Sverige efter år 1923 då Hillevi Stenhammar avslutade sina studier vid Lorensbergsteaterns elevskola. I den mån det fanns reviderade upplagor såg jag efter om det fanns ändringar i de lexikaliska texterna. Då jag studerar i Göteborg valde jag att avgränsa min litteratursökning till Göteborgs Universitetsbibliotek, det bibliotek där jag kunde ha mina böcker liggande i läsesalen för att kunna använda materialet under hela mitt uppsatsarbete.

Här finns inget om Hillevi

I dessa allmänna musikhistoriska lexikon och uppslagsverk på svenska med svenska författare hittar jag ingenting om vare sig Hillevi Stenhammar eller hennes bror Clas- Göran: *Prismas nya musiklexikon* (1), *Sjöstrands lilla musiklexikon* (2), *Bonniers musiklexikon* och *Media Musik: Bonniers musiklexikon* (3), *Illustrerat musiklexikon* (4), *Svensk musik av Herbert Connors* (5) och *Natur och Kulturs Musikhistoria* (6)

-
- (1) *Prismas nya musiklexikon*., Prisma 1975
Prisma musiklexikon/granskat Prisma: [Seelig], 1962
 (2) *Sjöstrands lilla musiklexikon*/Åke Ohlmarks Sjöstrand, 1980
 (3) *Bonniers musiklexikon* 1975
Media musik: Bonniers musiklexikon Bonnier 1983
Bonniers musiklexikon: Bonnier 1988
Bonniers musiklexikon: Bonnier 2003
 (4) *Illustrerat musiklexikon/av* Marilyn K. Davis 1967
 (5) *Svensk musik*, Connors Herbert, Bonniers 1977
 (6) *Natur och Kulturs Musikhistoria*, Natur och Kultur 2007

Natur och Kulturs Musiklexikon: svensk 1900-talsmusik från opera till pop (1)

Stenhammar, Claes-Göran, f 1897 i Stockholm, d 1968. Konsertsångare (basbaryton), kantor, pedagog (prof:s namn 60). Son till Wilhelm S. Utb: Sångstud f G Bratt 20-24, I Andréén, H Ingebjart, E Ruhrseitz, kantors- o musikleärore v MK Sth 35. Eng v operorna i Zürich (25-27) Nürnberg (27-29) o Sonderhausen 29-30 varvid han bl. a sjöng Almaviva i Figaros bröllop, Wolfram, Jochanaan och Schwanda. Därefter tillfälligt knuten t Oscarsteat o M Lundholms o C Richters teatersällskap (32-35) Framtr som romans- o oratoriesångare i Sv. Medl Björlingkvartetten (fr starten 34) o Voces intimae. Kantor Stork:an Sth 35-49 (ord 38) Lärare i sång MH Sth 49-63.

Stenhammar Hillevi, Tranemo, Västergötland, f 1899 i Stockholm. Vissångerska (alt). Dotter t Wilhelm S. S har framtr m visafnär över hela landet med en repertoar omfattande sv folkvisor, skillingtryk, sjömansvalser, E Taube, L B Söderlund, S J L Almqvist (Songs) m. . Revyartist h K Gerhard m fl o bekant genom västkustprogram i radion under många år. – Ug: Hillevis visor. 26 visor i sättning av Leif Bratt 49.

I Natur och Kulturs musiklexikon är texten om Claes-Göran mer omfattande både i textmassa och innehåll. Texten är massiv och späckad med exakt information om var han studerade, för vilka, när studierna ägde rum och var och när han tog sin examen. Även hans yrkesverksamma liv som sångare finns tydligt beskrivet. I den här texten kan man som läsare följa hans musikaliska liv och se exakt hur det sett ut och var han befunnit sig.

Texten om Hillevi däremot innehåller bara två årtal, när hon föddes och när Leif Bratt gav ut ”Hillevis visor”. Hennes studier nämns inte alls och scenerna beskrivs vagt genom att berätta att hon spelat visor i hela landet, gjort revy med Karl Gerhard och gjort västkustprogram i radio. Den här texten ger ingen tydlig bild om hur hennes musikaliska yrkesverksamhet vidareutvecklats så som man kan hos hennes bror.

Musiklexikon: musik i ord och bild (2)

Stenhammar, Hillevi (1899), dotter till Wilhelm Stenhammar, sångerska. Började tidigt göra populära revyframträdanden, bl. a. hos Karl Gerhard. Framträdde under många år i Västkustprogram i radio samt med visafnär landet runt. Hennes sångform, som i början var stram, präglades länge av en påfallande rytmisk stränghet som dock lättats upp en smula under åren. Framför allt har Hillevi Stenhammar framträtt med Bondessons- och Taubevisor. 1949 utkom till Hillevi Stenhammars 50-årsdag en samling om 26 visor i Leif Bratts friskt klingande sättningar.

Claes-Göran Stenhammar finns inte med i detta lexikon alls.

Den här texten berättar något om Hillevis röst och hur den utvecklats under åren vilket sätter hennes sång i fokus. Repertoarbeskrivningen innehåller främst Bondesson och Taube. Radioprogrammen nämns även här men vagt och ger oss ingen inblick i vad hon gjorde i programmen. Även här är Leif Bratts utgåva av hennes samlade visor det enda årtal som finns med förutom Hillevis födelseår.

(1) *Musiklexikon: svensk 1900-talsmusik från opera till pop* Natur o. kultur, 1978

(2) *Musiklexikon: musik i ord och bild*, Göteborg: Kulturhistoriska förl, 1982

Sohlmans musiklexikon 1948-1952 (1)

Stenhammar, Claes Göran, konsertsångare, basbaryton (f. 1897 26/9), son till 4, bror till 7, blev kantor i Storkyrkan (ord 1938) och 1949 lärare i sång för musiklärare- och kantorsex. vid MH i Sthlm.

S., som stud. för bl. a. G. Bratt, I. Andréson, Haldis Ingebjart och Esther Ruhrseitz, var eng. vid operascenerna i Zürich, Nürnberg och Sonderhausen 1925-30 samt vid Oscarsteatern i Sthlm och Martha Lundholm-C Richters turnéer. Han har under senare tid gjort sig känd som oratorie- och romanssångare. Var även medl. sv Björlingkvartetten- Högre musiklärar- och kantorsex. Vid MK i Sthlm 1935.- Roller. Greve Almaviva i Figaros Bröllop, Wolfram i Tannhäuser, Escamillo i Carmen, Jochanaan i Samlome.

B.w-R

Stenhammar Hillevi, vissångerska, alt (f. 1899 4/7) dotter till 4, syster till 6, har gjort populära revyframträdanden (bl. a. hos Karl Gerhard) och uppträtt i radio, särsk. med sjömansvisor men också med mera seriösa inslag ss. C: J. L. Almqvists *Songes*

B. W-r

I Sohlmans musiklexikon 1948-1952 har man lagt upp texterna så att man får en kort text om det musikaliska yrkeslivet i större stil om både syskonen. Släktskapet mellan dem och pappa Wilhelm är beskrivet på samma vis. Men Claes-Görans arbete beskrivs med platser och årtal för anställningar. Sedan tillkommer en text med mindre stil om Claes-Göran. Den innehåller mer detaljerad information om studier och scenerna han arbetat på.

Hillevi däremot har bara de tre raderna text där scener och repertoar beskrivs väldigt vagt och studier utelämnas helt. Efter en beskrivning av vad hon jobbade med och var populär för avslutar man med att påpeka att hon också sjöng mer seriös musik.

Sohlmans musiklexikon 1975-1979 (2)

Stenhammar, Claes Göran, konsertsångare, basbaryton (1897 26/9-1968 1/11)son till 4. bror till 7. stud. för bl. a. G Bratt, I Andréson, H Ingebjart och E Ruhrseitz och var engagerad vi operascenerna i Zürich, Nürnberg och Sonderhausen 1925-30 samt vid Oscarsteatern i Sthlm och Martha Lundholm/C Richters turnéer. Han blev 1935 efter högre musiklärar- och kantorsex. vid MK i Sthlm s å kantor i Storkyrkan (ord. 1938) och 1949 lärare i sång för musiklärar- och kantorsex. vid MH i Sthlm. S. var även känd som oratorie- och romanssångare samt som medlem av Björlingkvart. och Voces intimae.

Roller: Greve Almaviva i Figaros bröllop. Wolfram i Tannhäuser. Jochanaan i Salome. Escamillo i Carmen.

BWr

Stenhammar Hillevi, vissångerska, alt (f. 1899 4/7) dotter till 4, syster till 6, har gjort populära revyframträdanden (bl. a. hos Karl Gerhard) och framträtt i radio, bl a med sjömansvisor men också med seriösa inslag ss. C J L Almqvists *Songes*. Hon har även framgångsrikt turnerat med bl a skillingtryck vid talrika visaftnar

BWr

I nästa upplaga av Sohlmans musiklexikon *Sohlmans musiklexikon 1975-1979* reviderades texten något. Mycket av den information som fanns i den lilla extratexten om Claes-Göran flyttas upp. Det gör att texten om Claes-Göran får dubbla omfånget jämfört med den om Hillevi. Den lilla texten innehåller nu enbart de operaroller han gjort. För Hillevi finns ingen motsvarande beskrivning av hennes roller på revyscenen. Genom att berätta att Hillevi turnerat med skillingtryck och hållit visaftnar ökar informationen om hennes scener och repertoar. Men skillnaden i detaljrikedomen i texterna om henne och Claes-Göran är fortfarande markant.

(1) *Sohlmans musiklexikon*: Sohlman, 1948-1952

(2) *Sohlmans musiklexikon*: Sohlman 1975-1979

Bra Böckers Nöjeslexikon (1)

Stenhammar Hillevi, 1899-1985, vissångerska, som från början av 1930-talet turnerade i folkparkerna och hos föreläsningsföreningarna med visprogram, inte minst Evert Taube, och folkliga visor ur Bondesons samlingar-hon hade som barn suttit i Bondesons knä och hört honom sjunga. Hon var dotter till Wilhelm Stenhammar. Hon började i elevskola hos Per Lindberg på Lorensbergsteatern 1920. På en scenfest uppmärksammade Knut Ström hennes sångbegåvning och föreslog henne till utställningsrevyn på Liseberg 1923. Men hennes egentliga debut ägde rum 1925 på Folkan i Göteborg som kajutapojken i *Styrman Karlssons flammor*. Hon sjöng där den inlagda Taubevisan ” Vals ombord”. Taube protesterade mot att den sjöngs av en flicka men när han hört henne godkände han. Hillevi Stenhammar blev vid sidan av Sven-Bertil Taube den enda som givit konserter med Taube. Hon var med i fem Karl Gerhard- revyer 1926-33 och utnyttjades inte minst som rapp Ada till Ludde Gentzel och Rulle Bohman. Ernst Rolf ville göra henne till primadonna 1931 men samarbetet tog slut efter 11 dagar. Hon var ingen primadonnetyp, utan skulle helst sjunga sjömansvisor i byxdress. Hon hade egna radioprogram och medverkade från 1959 i åtta år i ” Lite Gammaldags”. Hon stod på Lisebergsscenen i varieté 1978, sjöng Taube i Bondeson i TV-programmet *I Myggans Vänkrets* (1979) och hade en roll i Göteborgsfilmen *Masthuggspojkar* (1940). Hon sjöng in sammanlagt 17 skivsidor från 1926. Under senare år bodde Hillevi Stenhammar i Tranemo och där gavs 1979 ut en kassett med visor ur hennes repertoar. Efter hennes bortgång gav sonen Jan Lindhe ut hennes memoarer *Sverige, Vals ombord och jag* (1988). Hillevi Stenhammars bror *Claes-Göran Stenhammar* (1897-1968) var konsertsångare, basbaryton och senare sångpedagog. Dennes dotter *Cecilia* (född 1938) är verksam som vissångerska.

I den här texten får Hillevis yrkesliv äntligen fokus. Vi kan i den här texten, som man alltid kan i texterna om Claes-Göran, följa hennes musikaliska resa genom livet och vilka vändningar den tagit.

Här får rollerna, scenerna och studierna plats. Hillevi framträder tydligt som den mångsidiga, begåvade, framstående och populära artist hon var.

Man kan inte söka på Claes-Göran Stenhammar i det här lexikonet utan han nämns enbart i texten om Hillevi för att visa hur hennes musikaliska familj såg ut.

Återkommande teman i de lexikala texterna

Claes-Göran Stenhammar

I de lexikala texterna, i de böcker jag använt mig av i min studie om Claes-Göran Stenhammar (1) finner jag dessa gemensamma teman:

- * Han yrkesbenämning är konsertsångare, kantor och pedagog.
- * Studierna beskrivs med namn på sångpedagoger och vilka år han studerat för dem, de akademiska studierna finns dokumenterade med årtal för examen till musikhögskola och den geografiska platsen Stockholm.
- * De andra geografiska platser som nämns i texterna om Claes-Göran är Zürich, Nürnberg och Sonderhausen, som ligger i Schweiz och Tyskland.
- * De roller han spelat namnges och de är alla operaroller. Hans repertoar beskrivs genom att namnge de roller han spelat på scenen men också genom att ge honom benämningen romans- och oratoriesångare.
- * Släktskapet till den kände pappa Wilhelm Stenhammar tas alltid upp och i *Sohlmans musiklexikon* i bägge utgåvorna (2) nämns också hans släktskap till Hillevi.
- * Hans röstläge basbaryton är också centralt för alla de lexikala texterna.

Det är alltså exakt och tydligt beskrivet var och hur han levde och format sitt musikaliska yrkesliv. Texterna om Claes-Göran visar tydligt att västerländsk klassisk musik och akademiska studier är något som kanoniserats i dessa musiklexikon.

I *Myggans Nöjeslexikon* (3) finns som jag tidigare nämnt han inte med som egen rubrik men omnämns i texten om Hillevi med följande ord: ”Hillevi Stenhammars bror *Claes-Göran Stenhammar* (1897-1968) var konsertsångare, basbaryton och senare sångpedagog. Dennes dotter *Cecilia* (född 1938) är verksam som vissångerska.” Här är alltså släktskapet med Hillevi det centrala, han har samma yrkesbenämning som i musiklexikonerna men här tas också släktskapet till vissångerskan Cecilia Stenhammar upp.

(1) *Sohlmans musiklexikon*: Sohlman, 1948-1952

Sohlmans musiklexikon: Sohlman 1975-1979

Musiklexikon: svensk 1900-talsmusik från opera till pop Natur o. kultur, 1978

Myggans nöjeslexikon Uno Myggan Ericson 1989-1993

(2) *Sohlmans musiklexikon*: Sohlman, 1948-1952

Sohlmans musiklexikon Sohlman 1975-1979

(3) *Myggans nöjeslexikon* Uno Myggan Ericson, Bra böcker 1989-1993

Hillevi Stenhammar

I de lexikala texterna, i de böcker jag har använt mig av i min studie om Hillevi Stenhammar, finns det också gemensamma teman. Jag presenterar dem här utifrån de gemensamma teman i de texter i min studie som ligger under genren musiklexikon och musikhistoria (1) och de teman jag hittar i nöjeshistorien som här representeras av *Myggans Nöjeslexikon* (2). Jag kommer sedan att föra en diskussion om skillnader och likheter mellan dessa genrer.

- * Yrkesbenämning vissångerska, revyartist
- * Släktskap med kända personer. Pappa Wilhelm Stenhammar i alla texterna och med brodern Claes-Göran i Sohlmans musiklexikon i bägge utgivningarna. (3)
- * Repertoar Taube, Bondesson och C J L Almqvist, sjömansvisor, skillingtryck folkvisor.
- * Samarbetet med Karl Gerhard.
- * Medverkan i radioprogram.
- * Vaga formuleringar om scenerna hon uppträdde på och deras geografiska platser.
- * Utgiven noterad musik.
- * Rösläge alt.

Här ser vi alltså att de lexikala texterna om Hillevi är vaga i sina formuleringar att det finns beskrivet vad hon gör, hon sjunger visor av olika slag, medverkar i radioprogram och spelar revy. Men man får inte reda på när hon gjorde detta, vilka roller hon spelat eller vilken typ av scener hon spelat på. Man kan inte följa hennes yrkesverksamma liv genom åren utan man klumpar ihop det hon gjort utan att bena ut och precisera.

(1) *Sohlmans musiklexikon* Gösta Morin, huvudredaktör, Sohlman, 1948-1952

Sohlmans musiklexikon: Åstrand, Hans, Sohlman 1975-1979

Musiklexikon: svensk 1900-talsmusik från opera till pop, Natur o. kultur, 1978

Musiklexikon: musik i ord och bild Göteborg: Kulturhistoriska förlag 1982

(2) *Myggans nöjeslexiko*, Uno Myggan Ericson, Bra böcker 1989-1993

(3) *Sohlmans musiklexikon*: Sohlman, 1948-1952 och *Sohlmans musiklexikon* Sohlman 1975-1979

Hillevi i Myggans nöjeslexikon 1989-1993 (1)

- * Studierna finns tydligt beskrivna med lärare skola och årtal.
- * Typen av scener hon turnerade på som visartist finns specificerade.
- * Roller i revy finns namngivna och även årtal för när hon arbetade med dem och vilka scener hon spelade på.
- * Utgivningar av skivor, filmer, kassetter, memoarer finns nedtecknade.
- * Släktskapet med andra kända personer är bredare presenterat både far, son, bror och brorsdotter finns med.
- .
- * Kända människor hon arbetat tillsammans med finns rikligt nedtecknat.
- * Både radio och TV-framträdanden nämns med detaljerade beskrivningar för vilka program, när de sändes och vilka hon samarbetade med.

I Bra Böckers Nöjeslexikon är Hillevis musikaliska yrkesbana tydligt beskriven. Här kan vi i den detaljrika texten se vilka år hon jobbade och studerade och var hon höll till. De roller hon spelar på revyscenen förklarar också för oss varför hon förknippas så med sjömansvisor.

Hypotesprövning och slutsats

Min hypotes om att kön, ålder, musikalisk genre, instrument, utbildning, geografisk plats, scenerna man uppträder på och vilken publik man vänder sig till, vilket musikaliskt yrke man har, socialstatus och samhällsklass spelar stor roll i hur och om man finns nedskrivna i den svenska musikhistorien, ser ut att stämma relativt väl med den här fallstudien. Men jag finner också att vissa av aspekterna i min hypotes spelar mindre roll än jag trott.

Hillevi vagt, Claes-Göran tydligt

Vi kan se att texterna om Hillevi är mindre i sin omfattning i de musikhistoriska texterna medan hon får stor plats i det nöjeslexikon jag använt mig av. Vi kan också se att hennes brors yrkesbana finns tydligare beskriven och tar mer plats. Både de geografiska platserna, rollerna, de musikaliska yrken han valt att ha är alltså mer och tydligare omskrivna i de här musiklexikonerna. Det tyder på att klassisk västerländsk musik, akademisk examen, scenerna i huvudstaden och i Västeuropa, här specifikt de tyska och schweiziska operahusen får större plats i musikhistorien än revyscenen, visartister, små scener på föreläsningsföreningar och folkparker på landsorten i Sverige.

Hillevi Stenhammar har sin plats i musikhistorien, men de musikhistoriska lexikala texterna är vaga och otydliga. Jag tror inte det handlar främst om kön utan mer om den genre och de scener hon spelar på. Det är där det skiljer sig i hur hon beskrivs jämfört med hennes bror.

Jag tror att de vaga formuleringarna om hennes yrkesverksamhet och studier kan beror på att musiklexikonerna skrivs av människor som har liknande värderingar och kunskap. Deras kunskaper och intresse för och om revy och visa är mindre omfattande än om akademiska studier och klassisk västerländsk konstmusik. Därav de vaga formuleringarna runt Hillevi och de tydliga för Claes- Göran.

Seriös eller oseriös

Behandlingen av ordet ”seriös” i samband musik är också något som sticker ut när jag läser texterna om Hillevi i musiklexikonerna.

”har gjort populära revyframträdanden (bl. a. hos Karl Gerhard) och uppträtt i radio, särsk. med sjömansvisor men också med mera seriösa inslag ss. C: J. L. Almqvists *Songes*” (1)

”har gjort populära revyframträdanden (bl. a. hos Karl Gerhard) och framträtt i radio, bl a med sjömansvisor men också med seriösa inslag ss. C J L Almqvists *Songes*.” (2)

Ordet seriös har en klang som enligt mig ger tyngd och skärpa till något. Det betyder att den musik som kallas seriös är musik av betydelse. Om man som ovan använder ordet seriös i en text ger man ju också intrycket av att det andra är oseriöst. C J L Almqvists *Songes* är seriös musik. Det visar man också genom att tydligt namnge kompositören och verket. En seriös kompositör alltså som gör seriös musik. Revyframträdande och sjömansvisor däremot är, så som jag tolkar texten, inte seriöst.

Karl Gerhard nämns men inte någon av titlarna på de sjömansvisor hon sjöng på scen. Revyframträdanden och sjömansvisor klumpas ihop och klassas som oseriöst medan den seriösa C J L Almqvist och hans ”*Songes*” får stor plats för att visa att hon också kunde vara seriös. Jag tror att det lilla ordet seriöst i samband med Hillevi Stenhammar varit viktigt för de som skrivit de lexikala texterna om henne. De läsare som de vill vända sig till ska förstå varför hon finns med i musikhistorien och att bara sjunga sjömansvisor och spela i folkparkerna räcker inte. Jag tror att ordet seriös, här förknippat med en erkänd kompositör, är ett nyckelord för att hon ska finnas med i de här texterna.

Vi kan alltså utifrån texterna om Hillevi Stenhammar utläsa att hon var både en oseriös och seriös artist medan man inte hittar några liknande omdömen om Claes-Göran alls. På något vis känns det som att man inte behöver nämna ordet seriös alls i samband med Claes-Göran det ska nog läsaren kunna förstå själv så noggrant som hans yrkesliv finns beskrivet. Hans yrkesliv innehåller enbart musik och musikaliska yrken som faller under benämningen seriös och han är mycket seriöst beskriven.

(1)Sohlmans musiklexikon: Sohlman, 1948-1952

(2)Sohlmans musiklexikon Sohlman 1975-1979

Musik eller nöje

Den andra hypotesen jag hade visade sig vara det mest markanta i studien nämligen den att de genrer som i de lexikala texterna hamnar under kategorin ”nöje” och de som hamnar under ”musik” behandlas så olika.

Jag upplever att könet inte tycks spela någon större roll. Hillevi finns med i musikhistorien mer än jag hade anat. Men vad jag främst ser som en skillnad i hur de olika syskonens musikaliska karriärer beskrivs är att runt Hillevi är beskrivningarna vaga. Få årtal nämns och hennes studier exkluderas från de musiklexikografiska texterna. Hennes repertoar är vagt beskriven i revysammanhang man nämner inga specifika roller och inte heller vilka teatrar hon spelat på. Claes-Göran däremot, som studerat och tagit akademisk examen, hans studier finns tydligt beskrivna med lärare och årtal och vilken typ av examen han tagit. Hans olika operaroller finns också listade. Detta visar ju tydligt att den här musik- historien skrivs för och av dem som sätter europeisk västerländsk klassisk konstmusik i främsta rummet.

Att årtal och scener utelämnas från Hillevis texter kan ha flera anledningar. Det kan vara så att de som skriver musikhistorien inte har kunskapen och tillgång till material om hennes scener och roller, att de inte är intresserade av dem eller att de inte tycker att de hör hemma i musikhistorien.

Ännu tydligare är det i nöjeslexikonet som har en lång ornamenterad text om Hillevi med information om hennes uppväxt, studier, artistiska yrkesbana med årtal, roller och scener specificerade men bara nämner Claes-Göran i texten om Hillevi. Det är tydligt att man inte tror att läsaren av nöjeslexikonet ska ha något intresse av information om hans karriär utan att han finns med för att ge en bild av hur Hillevis musikaliska familj har utvecklats.

Utgivna fonogram och noterad musik

I *Myggans Nöjeslexikon* (1) finns också information om utgivningar av skivor, TV-framträdanden och tydligare information om hennes radioprogram. Om vi stannar vi utgivningar så skiljer sig alltså musiklexikon och nöjeslexikon här.

I de texter som utger sig för att vara musikhistoriska så finns enbart utgivningen av Hillevis Visor (2). Det nämns inte att hon spelat in 17 stycken skivsidor vilket Nöjeslexikonet berättar.

Utifrån det drar jag en slutsats att noterad musik är något som musikhistorien kanoniserar framför grammofonskivor och kassetter och vice versa.

(1) *Myggans nöjeslexikon*, Uno Myggan Ericson, Bra böcker, 1989-1993

(2) Bratt Leif, Hillevis visor 26 sånger i sättning av Leif Bratt, 1949

Sammanfattning

Vidare forskning

Nu har jag jämfört Hillevi Stenhammar med hennes bror och sett att hon finns med i musikhistorien men att hennes genre, scener och geografiska plats för boende och artistframträdanden gör att texterna om henne är vagare än om hennes bror där tydliga fakta finns.

Det skulle nu vara intressant att utveckla resonemanget och göra en fallstudie över flera kvinnor i liknande position inom samma genre och se om deras lexikala texter också är vaga och otydliga och också se om de behandlas annorlunda i texterna då de inte har en känd far. Vidare skulle det vara intressant att jämföra texterna mellan kvinnor och män i samma genre och se om man kan hitta något som skiljer de lexikala texterna mellan könen.

Jag skulle också tycka det var intressant att göra en studie utifrån queerperspektiv på Hillevi Stenhammar. Det finns en mängd queera inslag i Hillevi Stenhammars liv utifrån den tid hon levde, den familj och samhällsstatus hon föddes in i, de scener hon arbetade på, repertoaren hon valde och hennes sociala kön.

Egen sammanfattning

Genom att göra ett ordentligt researcharbete utifrån många olika källor bildade jag mig en uppfattning om Hillevi Stenhammar och hennes yrkesliv som artist. När jag sedan jämförde den med hur hon finns bevarad i utvalda musik- och nöjeslexikon har jag kunnat se vad de väljer att berätta om. Jag har då märkt att det finns tydliga hierarkier mellan genrer och utbildningar och konstnärliga uttryck. Samma ängsliga känsla som hos mig som elev på musikhögskolan känner jag igen i musikhistorien. Det finns en mall över vilka som är viktigast och de får mest plats i historien, eller får öva i de vackraste övningsrummen på översta våningen på musikhögskolan. Hierarkierna mellan olika genrer och olika musikaliska yrken är starkt förankrad i både utövare och åskådare och de flesta känner sig tvingade att välja sida. Det folkliga och underhållande eller det finkulturella och akademiska.

Hillevi får inte någon stor plats i musikhistorien för den hon är och sin egen talang. Det hon gör beskrivs otydligt och svävande. Det som istället ger henne tyngd i musikhistorien är andra människor. De som passar in i mallen för musikhistorien, alltså de kända männen, kompositörerna och akademikerna. Men eftersom hon inte rörde sig i en repertoar eller bland scener som tilltalade de som skrev musikhistorien så blev det aldrig någon vidare tyngd alls i texterna runt henne. Claes-Göran kunde man däremot passa in musikhistoriemallen som handen i handsken.

Men jag tror att det är fler i Sverige som skulle minnas Hillevi Stenhammar och kunna berätta något om henne eller någon annan känd vissångerska eller revyartist än de som skulle kunna räkna upp en rad kända operasångare, kantorer i Storkyrkan eller oratoriesångare. Jag

gissar också att Hillewi mötte en större publik under en längre tid då hon stod på scen nästan ända fram till sin död.

Jag är innerligt trött på akademiska besserwissrar som inte vågar tänka utanför sin lilla värld där alla tycker lika om allting och förstår och behandlar musik på samma sätt. Lika trött är jag på människor som köper sig intellektuell och konstnärlig status genom att lyssna på musik och se föreställningar de inte tycker om. Men jag är också less på alla dem som säger att opera är tråkigt utan att någonsin ha sett en föreställning, lyssnat på en skiva eller läst ett libretto. Det finns för mycket fördomar om vilka som har rätt till olika sorters musikaliska uttryck.

Musik och musikteater av olika slag är en upplevelse. Jag vill inte att det ska vara ännu en statussymbol eller ett sätt att visa makt. Jag önskar att hierarkierna slutade existera både hos de utövande, lärare och åskådare. Tänk om de akademiska musikutbildningarna blev genreöverskridande och tillåtande vad mycket mer musiker och lärare skulle få lära sig och så mycket större deras arbetsfält skulle bli. Den mesta musik vi lyssnar på har någon gång varit populär av någon anledning. Populärt och folkligt betyder inte sämre kvalitet. Bara för att musik är gammal och går under benämningen klassiskt och lärs ut på musikhögskolan, så är det inte bättre musik. Bra musik kanske, men inte viktigare än annan bra musik i andra genrer.

Min studie visar att mycket av det jag upplevt i mitt eget musikaliska yrkesliv går igen i skrivningen av musikhistorien. Efter att jag gjort den här uppsatsen är jag ännu mer säker på att musikhistorien skulle vinna på att skrivas av fler. Jag hoppas den här läsningen kan väcka uppslag till fler kritiska studier med andra infallsvinklar så att vi i fortsättningen inte tillåter oss att fastna i trånga mallar.

Referenslitteratur och andra källor

Lexikon för källtexterna sorterade i bokstavsordning efter titel

Bonniers musiklexikon: huvudredaktör: Ulrika Junker Miranda, ämnesspecialister: Per Alexanderson ... ; teckningar: Ulrika Svensson, Martin Trokenheim, Stockholm, Bonnier 2003

Bonniers musiklexikon: lexikontext, huvudredaktör: Folke H. Törnblom; lexivisioner, idé och regi: Sven Lidman, Ann-Marie Lund, Stockholm, Bonnier 1988

Illustrerat musiklexikon av Marilyn K. Davis i samarbete med Arnold Broido, svensk bearbetning av Daniel Wieland Lundberg, illustrerad av Winifried Greene, Halmstad: Spektra, Stockholm: Seelig, 1967

Media musik: Bonniers musiklexikon, lexikontext, huvudred. Folke H. Törnblom, lexivisioner, idé och regi: Sven Lidman, Ann-Marie Lund, Stockholm, Bonnier 1983

Musiklexikon: musik i ord och bild, alfabetiskt uppställd med omkring tvåtusen illustrationer, utg. av Sverre Hagerup Bull, Kjell Bloch Sandved, Göteborg: Kulturhistoriska förl, Oslo: Musikkens verden, Stockholm: 1982

Musiklexikon: svensk 1900-talsmusik från opera till pop, 2000 biografier, termer, instrument, ensembler, repertoar m m, red. Thomas Boltenstern ..., teckningar: Gunnel Åsbrink, Stockholm: Natur o. kultur, 1978

Myggans nöjeslexikon: ett uppslagsverk om underhållning/huvudredaktör: Uno Myggan Ericson, medarbetare: Klas Engström . Höganäs: Bra böcker, Wiken distributör i bokh. 1989-1993

Prismas nya musiklexikon: utarbetat på grundval av A new dictionary of music av Arthur Jacobs, svensk redaktion: Axel Helmer, Erik Kjellberg Stockholm, Prisma 1975
Prisma musiklexikon, granskat och med förord av Bo Wallner; (till svenska av Claes M. Cnattingus ...) Stockholm: Prisma, Seelig, 1962

Sjöstrands lilla musiklexikon, Åke Ohlmarks. Stockholm: Sjöstrand, 1980

Sohlmans musiklexikon: nordiskt och allmänt uppslagsverk för tonkonst, musikliv och dans. redaktion: Gösta Morin, huvudredaktör, Carl-Allan Moberg, Einar Sundström. Stockholm: Sohlman, 1948-1952

Sohlmans musiklexikon: Åstrand, Hans, Stockholm: Sohlman 1975-1979

Programblad

Konserthuset Stenhammarsalen, Hillevi Stenhammars 2: dra visafton 1936-04-15

Tidningsartiklar:

Arbetet ”80-årige Hillevi hörs i radioprogram”, 1979-06-21

Blomgren Rolf ” En festfixare för öga och gom” GP, 1996-07-16

Borås Tidning ”Jan Lindhé minnesord”, 2006- 04- 04

Charme nr 11 ”Hillevi Stenhammar- revysjömannen för dagen” 1926

Dahl Håkan ”Stenhammar och Mendelssohn i finrummet” GP, 1996-06-04

DN ”Hillevi Stenhammar har avlidit”, 1985-10-20

”En käck sjöman”, Teaterhistoriska museet, tidningsartikel från okänd tidning 1921-06-12

Ericson Uno Myggan ”Wilhelms dotter kan sina visor”, GP 1979-07-01,

Ericson Uno Myggan ”Sveriges visvänner i sorg” GP 1985-10-21

Ericson Uno Myggan ”Söndagsporträttet” GP, 1979-07-01

Ericson Uno Myggan Hillevi Stenhammar minns fiaskot på Liseberg, GP, 1983-07-23,

GP ”Hillevis Stenhammar, 1899-1986, vissångerska” 1996-08-13

GP ”Dagens namn är Hillevi”, 1994-08-13

GP ”Hillevi Stenhammar 70 år” 1969-07-04

Göteborgs Morgonpost ”Hillevi jubilerar”1949-07-04

Göteborgs Morgonpost ”Kajutagrabb fyller 50 år”, 1949-07-02

Haglund Rolf ”Förtätat men luftigt lätt” Borås Tidning, 1999-04-22

Hedlund Eva”Lars Sellgren”, GP, 2008-04-06

Karlsson Ebon ”Kungen klev in på Nymans altan”, GP, 1994-06-14

Karlsson Ebon, ”Visans vän, revyflickan Stenhammar”, GP, 1988- 10-30

Kvinnovetenskaplig tidskrift ” Intersektionalitet”, vol. 26, nr 2/3-2005

Röster i radio, maj 1969 ”Västkustsk gammaldans”

”Riddarhuset. Oemotståndlig Stenhammar” SVD 1980-07-26

Scenen nr 11 ”En sjömansvisans mästare”, 1926

Scenen nr 7 ”Hillevi Stenhammar”, 1936

SVD ”Hillevi Stenhammar död: Odlade svenska visskatten under lång artistkarriär” 1985-10-21

Säverman Olle” Allvarlig dragspelskung i Cadillac. Calle Jularbo älskade amerikanska bilar- svenska folket älskade hans låtar” DN, 1993-01-31

Säverman Olle ”När Lisebergs preimär-publik satt som klistrad” GP, 2007-04-30

Säverman Olle ”NoN: S Boklåda: Yvigt revyliv” DN, 1997-12-20

Teaterhistoriska museet, tidningsartikel utan rubrik där inte tidningen finns angiven, 1936

Uggleberg Anneli ”Tre generationer Stenhammar möts” SVD 1980-07-23

Ljudfiler från audiovisuella arkivet sorterade efter titel

Det underbara bältet, visa (efter Ludde Gentzel, arr. Leif Bratt) *Skära, skära havre* (folkvisa) *Sjömansvisa från Bohuslän* (Ur Sigurd Sternvall: "Sång under segel"; arr.: Leif Bratt) / Hillevi Stenhammar, sång. Claes Göran Stenhammar, piano, Radiotjänst, 1951

Eldarevalsen; Vals ombord (Evert Taube), Hillevi Stenhammar och Jularbo & Co. Skivnummer: Odeon: D 2787, A 255355, Stockholm: Skandinaviska Odeon, 1936

Göteborgsflirt (W. Ringstrand); *Tack och lov* (Karl-Gerhard) / Ludvig Gentzel & Hillevi Stenhammar med piano ackomp. 78-varvsskiva EB75-0526 SE-01823, Columbia, 1931

"... Hillevi" - *Se henne gärna ville vi*, Tablåinnehall "Om och med Hillevi Stenhammar, åttio vårar. Ett program av Uno "Myggan" Ericson och Jan Prytz. Göteborg. SR P1 1979-06-29

Hillevi Stenhammar sjunger visor, Stenhammar, Hillevi (sångare), Ackompanjemang: piano Speltid: 12 min., 30 sek. Stockholm: Sveriges radio, [195-] 10.30-11.30

Kal å Ada. Hum. dialog del 1 (Ludvig Gentzel); *Kal å Ada. Hum. dialog del 2* (Ludvig Gentzel) / Ludvig Gentzel & Hillevi Stenhammar, Skivnummer: Columbia DS 552, 1931

Kom hör min vackra visa, Ivarsson, Torbjörn (producent) Svan, Peder (redaktör), Produktionsnummer 2779-96/2616, Stockholm: SR, P2, 1996-04-21 14.00-14.30

På teaterbåten, Hum. dialog (Karl Gerhard); *Lokalpatrioterna. Dialog* (Wald. Dahlquist) / Columbia skivnummer: DS 553, 1930

Raska sjömän hallå. Potp. över gamla flottist- och sjömansvisor. Del. 1 (E. Ahlberg); *Raska sjömän hallå. Potp. över gamla flottist- och sjömansvisor. Del. 2* (E. Ahlberg) Paramountorkestern med sång av Tjernberg Oscar, Stenhammar Hillevi, Malmström Einar, Weró Josef, Gentzel Ludde. Skivnummer: Columbia: 18452, Columbia, 1929

Resan till Spanien; Segla på värmen, Hillevi Stenhammar med Einar Groths orkester, Skivnummer Odeon: D 2667, A 255240, Stockholm: Skandinaviska Odeon, 1935

Vals ombord (Evert Taube) *Det var en vårdag i maj (Frühling in Wien)* (Robert Stolz/ Karl Gerhard) Skivnummer Polyphon: X. S 46697, 1926

Litteraturlista

- Ahlgren Stig, *Den okände Karl Gerhard*, Stockholm: Bonnier, 1966
- Anthin David, *Evert Taubes scener: från Cabaret Läderlappen till Gröna Lund* Lund: Ellerström, 2007
- Brolinson Per-Erik & Larsen Holge "*Visor till nöjets estrader*": *den populära svenska visan* Hedemora: Gidlund, 2004
- De los Reyes Paulina, Mulinari Diana, *Intersektionalitet*, Liber, 2005
- Ericson Uno Myggan *Historier från revyn*, Göteborg: Tre böcker, 1999
- Ericson Uno Myggan *Historier om artister*, Göteborg: Tre böcker, 1997
- Ericson Uno Myggan *Den sista lyckliga sommaren*, Nässjö: Nässjö kommun, 1993
- Ericson Uno Myggan *I Myggans vänkrets*, Stockholm: Rabén & Sjögren, 1984
- Ericson Uno Myggan, *Från scen och cabaret berättar Uno Myggan Ericson* Stockholm: Litteraturfrämjandet, 1979
- Ericson Uno Myggan *Människor bakom schlager* Stockholm: Lundquist, 1975
- Ericson Uno Myggan *Ernst Rolf*, Stockholm: Bonnier, 1968
- Fredholm, Inga-Britt, *Evert Taube: en bildbiografi*, Stockholm, 1970
- Nolin Bert, redaktör, *Lorensbergsteatern 1916-1934 : dokument, analyser*, Göteborg: Teaterhistoriska museet i samarbete med Entré/Svenska riksteatern, 1991
- Pettersson Tobias *De bildade männens Beethoven: musikhistorisk kunskap och social formering i Sverige mellan 1850 och 1940*, Göteborg: Institutionen för musikvetenskap, Univ., 2004
- Stenhammar Hillevi under medverkan av Ericson Uno Myggan, *Sverige, Vals ombord och jag*; Tranemo: Lions Club, 1988
- Tegen Martin, *Svensk musikhistoria en läsebok redigerad av Martin Tegen*, Stockholm, Samhällsvetareförlaget 1972
- Wallner Bo, *Wilhelm Stenhammar och hans tid*, Stockholm: Norstedt, 1991

Övrigt

- Bratt Leif, *Hillevis visor 26 sånger i sättning av Leif Bratt*, musiktryck, Lindholms Musikförlag Stockholm 1949
- Stenhammar Hillevi, *Brev från Hillevi Stenhammar till Evert Taube 1956-10-26*, Handskrift från Taubearkivet Göteborgs universitetsbibliotek
- Teaterhistoriska museet Göteborg, Visitkort och idolbild Hillevi Stenhammar, *Sjömansvisor-Schlager- Folkvisor*, inte daterat
- Teaterhistoriska museet Göteborg, fotografier 11 stycken, inte daterade
- Teaterhistoriska museet Göteborg, visitkort med fotografi och texten "*Hillevi Stenhammar*" 1931